

โคลงนิราศหริภุญชัย : การวิเคราะห์คุณค่าโคลงนิราศหริภุญชัย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยนิราศ

HARI PUNCHI KLONG NIRAS : A VALUABLE ANALYTICAL HARI PUNCHAI
KLONG NIRAS FOR PROMOTING THE TOURISM ROUTE DEVELOPMENT
FOLLOWING NIRAS JOURNEY

¹นิตยา เอกบาง และ ²พิศำพิมพ์ จันทรพรหม

¹Nittaya Ekbang and ²Phisaphim chanphom

¹มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

¹Rajamangala University of Technology Lanna, Thailand

¹Corresponding Author's Email: thai_nittaya@hotmail.com

¹เบอร์โทร: 080 129 3454

Received: 2022-03-18

Revised: 2022-04-22

Accepted: 2022-04-28

บทคัดย่อ

โคลงนิราศหริภุญชัย เป็นโคลงนิราศเรื่องแรกในวรรณคดีไทยที่มีคุณค่าด้านวรรณศิลป์ ลักษณะคำประพันธ์เป็นแบบโคลงสี่สุภาพ (โคลงต้นโบราณ) มีภาษาต่าง ๆ ปะปนอยู่หลายภาษา อาทิ ภาษาบาลีสันสกฤต เขมร ภาษาล้านนาโบราณ โคลงนิราศหริภุญชัยสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในปีเม็งเป้าจุลศักราช 879 ซึ่งตรงกับพุทธศักราช 2060 กวีผู้แต่งยังไม่ทราบชื่อแน่ชัด ทว่าเป็นชนชั้นสูงในราชสำนักขณะนั้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการแต่งเพื่อแสดงถึงอารมณ์ของกวีในการพรรณนาบทร้อยกรองที่ไพเราะอันเนื่องจากการเดินทางพลัดพรากที่อยู่เดิมไปชั่วคราว เกิดความรู้สึกอาลัยรักคนใกล้ชิดที่อยู่เบื้องหลัง และเพื่อสะท้อนให้เห็นทัศนะของกวีในการบันทึกการเดินทางที่ได้ประสบพบเห็นระหว่างเดินทางจากจังหวัดเชียงใหม่ไปนมัสการพระธาตุหริภุญชัยที่จังหวัดลำพูน สำหรับเส้นทางเดินทางจะเริ่มจากบพูนวาศพระรัตนตรัย บอกวันเวลาที่แต่ง แล้วกล่าวถึงการที่ต้องจากนางที่เชียงใหม่ไปบูชาพระธาตุหริภุญชัยที่เมืองหริภุญชัย ก่อนออกเดินทางได้นมัสการลาพระพุทธรูป หิงค์ ขอพรพระมั่งราช หรือพระมั่งราย นมัสการลาพระแก้วมรกต เมื่อเดินทางพบสิ่งใดหรือตำบลใดก็พรรณนาคร่ำครวญรำพันรักไปตลอดทางจนถึงเมืองหริภุญชัย ได้นมัสการพระธาตุสมความตั้งใจ บรรยายพระธาตุ งานสมโภชพระธาตุ ตอนสุดท้ายลาพระธาตุกลับเชียงใหม่ โดยได้เปรียบเทียบกับเส้นทางปัจจุบันได้ออกเดินทางจากจังหวัดเชียงใหม่มาถึงจังหวัดลำพูน ซึ่งเดินทางจากวัดพระสิงค์จนถึงวัดพระธาตุหริภุญชัย

ระยะทางประมาณ 34.2 กิโลเมตร โคลงนิราศหริภุญชัย ยังสะท้อนให้เห็นคุณค่าของวรรณคดีในด้านอักษรศาสตร์ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านโบราณคดี ด้านศาสนา และด้านวัฒนธรรม อีกทั้งยังถือว่า โคลงนิราศหริภุญชัยนี้เป็นคู่มือการท่องเที่ยวที่สำคัญ สามารถนำไปส่งเสริมการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยนิราศ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของคนในชุมชนต่อไป

คำสำคัญ: โคลงนิราศหริภุญชัย; วิเคราะห์คุณค่า; เส้นทางท่องเที่ยว

Abstract

Hari Punchai Klong Niras is the first Klong Niras in Thai literature which is the valuable in the art created language, the characteristics of verse is the quatrain (ancient poetry), there are many languages being mixed such as Pali, Sanskrit, Khmer, ancient Lanna language. Hari Punchai Klong Niras is assumed that it was written in the year of Maeng Phao, 879 in Thai Minor Era which was matched 2060 Buddhist Era (B.E.) and didn't know the poets exactly but he was an aristocracy in the royal court at that time. The objectives for writing were to perform the emotion of the poet for describing the beautiful verse because of the journey which was separated from the address temporarily and felt sad the lover behind and to reflect the view point of the poets for recording the journey that had met among the trip from Chiang Mai to Phra That Hari Punchai, Lumphun for worshipping Phra That. From the route of journey started from the chanting script Rattana Tri (Three Gems), telling the date and time for writing and mentioned the separating from the beloved lady at Chiang Mai to worship Phra That at Muang Hari Punchai, before the voyaging, he had taken leave of the Sihing Buddha Image and had made a wish Phra Mang Ratch (King Mang Rai), taken leave of the Emerald Buddha Image. When he had taken a trip to other places and found something, he would had described the love bewailing all the way till to Muang Hari Punchai, he had paid respect to Phra That as his intention. He had described Phra That, celebrated Phra That, then had taken leave of Phra That and back to Chiang Mai.

The comparative route was from the past to present in Chiang Mai province to Lumphun province which the distance was from Wat Phra Sing to Wat Phra That Hari Punchai about 34.2 Kilometer long. Klong Niras Hari Punchai would reflect the appreciation I literature, history, archeology, religion and culture. It regarded as this Klong Niras Hari Punchai was an important guide book which was able to promote and develop tourism route following the trace of Niras and for developing the economic of the people in the community

Keywords: Hari Punchai Klong Niras; A Valuable Analytical; Tourism Route

บทนำ

โคลงนิราศหริภุญชัย นับเป็นโคลงนิราศเรื่องแรกในวรรณคดีไทย ซึ่งโคลงนิราศหริภุญชัยเป็นงานวรรณศิลป์ที่มีคุณค่าทางด้านภาษา ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณ ฯลฯ นิราศ นับว่าเป็นวรรณกรรมที่มีความโดดเด่นทั้งในแง่การบันทึกการเดินทาง บันทึกเรื่องราวความเป็นอยู่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม คติชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และกลุ่มชาติพันธุ์ ตามเส้นทางและพื้นที่ที่ผู้ประพันธ์ได้เดินทางผ่านหรือพบเห็นระหว่างการเดินทาง

ความหมายของนิราศในทางวรรณคดีเป็นคำที่มีความหมายกว้างออกตามลักษณะความหลากหลายแขนงเนื้อหาที่กว้างต่าง ๆ ได้สร้างสรรค์ขึ้นในสมัยต่อ ๆ มา ในระยะแรก ๆ นิราศมักแต่งเป็น “นิราศรัก” ในระยะหลัง ๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นนิราศรัก แต่เป็นการจาก คน วัตถุ สถานที่ไปไกลก็ได้ บางเรื่องมิได้กล่าวถึงการเดินทางไปไหน ไม่มีบทคร่ำครวญถึงนาง ก็ยังอนุโลมเรียกชื่อว่า “นิราศ” ด้วย คำว่านิราศจึงเป็นคำที่มีความหมายกว้างออก หมายรวมไปถึงวรรณกรรมที่เป็นจดหมายเหตุ บันทึกการเดินทาง หรือสารคดีท่องเที่ยวบางเรื่องอีกด้วย (Kritmanorot, 2001)

สำหรับโคลงนิราศหริภุญชัยนับว่าเป็นการบันทึกการเดินทางของผู้ประพันธ์ที่ได้เดินทางจากวัดพระสิงห์จังหวัดเชียงใหม่จนถึงวัดพระธาตุหริภุญชัยจังหวัดลำพูน ซึ่งตลอดระยะการเดินทางจะพรรณนารำพึงรำพันถึงหญิงอันเป็นที่รักและสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งตลอดเส้นทางในการเดินทางสามารถส่งเสริมการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยนิราศ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มคุณค่าของงานวรรณคดีและเป็นนวัตกรรมใหม่ในด้านการท่องเที่ยวที่มีการบูรณาการระหว่างงานวรรณคดีและด้านการท่องเที่ยว

เนื้อเรื่อง

โคลงนิราศหริภุญชัย: การวิเคราะห์คุณค่าโคลงนิราศหริภุญชัย

การวิเคราะห์โคลงนิราศหริภุญชัยในครั้งนี้เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมและพัฒนาเกี่ยวกับเส้นทางด้านการท่องเที่ยว ได้แบ่งหัวข้อการวิเคราะห์เป็น 6 ประเด็น ได้แก่ 1. ความเป็นมาของต้นฉบับ 2. ผู้แต่ง 3. วัตถุประสงค์ในการแต่ง 4. ลักษณะคำประพันธ์ 5. เนื้อหา 6. คุณค่าของโคลงนิราศหริภุญชัย

1. ความเป็นมาของต้นฉบับ

โคลงนิราศหริภุญชัยมีต้นฉบับอยู่หลายฉบับแต่ละฉบับมีรายละเอียดแตกต่างกันซึ่งพบว่ามีอยู่ด้วยกัน 6 ฉบับ คือ (1) โคลงนิราศหริภุญชัยฉบับวัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ต้นฉบับมีเนื้อหาของโคลงไม่จบเรื่องคือมีเฉพาะตอนต้นเพียง 26 บท และแต่งเป็นโคลงกลบทเพิ่มเข้ามาอีก 9 บท รวมเป็นโคลงจำนวน 35 บท ส่วนปีที่จาร คือ จ.ศ. 1120 ตรงกับพ.ศ. 2301 (2) โคลงนิราศหริภุญชัยฉบับวัดกู่พ้าว ต้นฉบับมีเนื้อหาจบเรื่องมีโคลงจำนวน 183 บท ปีที่จารคือ จ.ศ. 1218 ตรงกับ พ.ศ. 2399 (3) โคลงนิราศหริภุญชัยฉบับวัดฝายหิน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ต้นฉบับมีคำประพันธ์โคลงสี่สุภาพ โคลงสาม และโคลงสอง โคลงสี่สุภาพมีจำนวน 181 บท มีโคลงสลับท้ายโคลงสี่สุภาพด้วยโคลงสองมีจำนวน 126 บท และโคลงสามมีจำนวน 53 บท ปีที่จารคือ จ.ศ. 1239 ตรงกับ พ.ศ. 2420 (4) โคลงนิราศหริภุญชัยฉบับวัดเจดีย์หลวง ฉบับที่ 1 อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ฉบับนี้จารด้วยตัวอักษรล้านนา มีเนื้อหาของโคลงจบเรื่อง มีโคลงจำนวน 183 บท ไม่ปรากฏปีที่จาร ทราบแต่ผู้คัดลอกชื่ออาภิชัยหรืออภิชัย (5) โคลงนิราศหริภุญชัยฉบับวัดเจดีย์หลวง ฉบับที่ 2 อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ฉบับนี้จารด้วยตัวอักษรไทยนิเทศ ต้นฉบับมีเนื้อหาของโคลงไม่จบเรื่อง มีโคลงจำนวน 149 บท ไม่ปรากฏปีที่จาร (6) โคลงนิราศหริภุญชัยฉบับที่สงวน โชติสุขรัตน์มอบให้แก่ ประเสริฐ ณ นคร ฉบับนี้จารด้วยตัวอักษรไทยนิเทศ มีเนื้อหาของโคลงจบเรื่อง มีโคลงจำนวน 180 บท ไม่ปรากฏปีที่จาร ต้นฉบับทั้ง 6 ฉบับดังกล่าว ลมูล จันทรน์หอม พบว่าต้นฉบับโคลงนิราศหริภุญชัยที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดคือ ฉบับของวัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งจารในปี พ.ศ. 2301 ส่วนต้นฉบับที่มีอายุน้อยที่สุดคือฉบับวัดฝายหิน อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งระบุว่าจารในปี พ.ศ. 2420 (Janhom, 1989)

ต้นฉบับโคลงนิราศหริภุญชัยปรากฏชื่อผู้คัดลอกเนื้อหาชื่อ “อภิชัย” และฉบับที่คัดลอกเนื้อหาโดย “สุรินทร์” หรือ “แสนสุรินทร์” ปัจจุบันต้นฉบับโคลงนิราศหริภุญชัยที่มีมาตรฐานตรวจสอบชำระและจัดทำคำอธิบายทั้งคำศัพท์และถอดความเป็นฉบับคู่มือนักศึกษา คือฉบับที่ตรวจสอบชำระโดยประเสริฐ ณ นคร ซึ่งมีโคลงจำนวนทั้งสิ้น 181 บท

2. ผู้แต่ง และช่วงเวลาในการแต่ง

โคลงนิราศหริภุญชัย เป็นโคลงนิราศโบราณล้ำนันทาที่มีความเก่าแก่มาก มีผู้รู้และนักวิชาการหลายท่านสันนิษฐานเรื่องการแต่งโคลงนิราศหริภุญชัย แต่ก็ไม่ทราบแน่ชัดว่าแต่งขึ้นในสมัยไหน บางท่านว่าแต่งในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ในราว พ.ศ. 2181 บางท่านว่าแต่งในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ในราวพ.ศ. 2060 นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานช่วงเวลาในการแต่งโคลงนิราศหริภุญชัยไว้ว่า อาจแต่งประมาณ พ.ศ. 2180 หรือก่อนหน้านั้นขึ้นไป ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พระพุทธสิหิงค์ยังประดิษฐานอยู่ที่เชียงใหม่ราวรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และกวีทางใต้คงนำมาดัดแปลงราวรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร ได้ศึกษาโคลงเรื่องนี้ โดยเทียบกับต้นฉบับภาษาไทยเหนือที่เชียงใหม่ ปีที่แต่งโคลงนิราศหริภุญชัยปรากฏชัดเจนในตัวบทแรกที่ว่า “เมิงเป้า” หรือ “เมิงเป้า” อธิบายความหมายได้ว่าปีฉลู นพศก คือ พ.ศ. 2060 หรือจุลศักราช 879 จึงลงความเห็นว่าจะแต่งขึ้นใน พ.ศ. 2060 ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 จากช่วงเวลาทีสันนิษฐานในการแต่งโคลงนิราศหริภุญชัย ประมาณปีพ.ศ. 2060 ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวยังตรงกับสมัยอาณาจักรล้านนาที่มี พระญาแก้ว (พระเมืองแก้ว) กษัตริย์ราชวงศ์มังราย ครองราชย์ ในช่วงพ.ศ. 2038-2068 (Auangsakun, 2018) อีกทั้งยังมีการสันนิษฐานที่สอดคล้องกับประเสริฐ ณ นคร โดยได้กล่าวถึงช่วงเวลาการแต่งโคลงนิราศหริภุญชัยไว้ว่า ในต้นพุทธศักราช 2060 มหาราชเมืองแก้วเสด็จไปหริภุญชัยด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ ประการแรก เมื่อจุลศักราช 874 (ตรงกับค.ศ. 1512 หรือพ.ศ. 2056) มีรับสั่งให้สร้างพระราชมณเฑียร (วัง) ขึ้นที่ตำบลศรีบุญยืนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหริภุญชัยตรงที่แม่น้ำปิงและแม่น้ำกวมาประจบกัน ในปีถัดมา (พ.ศ. 2057) ได้เสด็จขึ้นพระราชมณเฑียรนั้น พร้อมทั้งมีรับสั่งให้สร้างมหาวิหารขึ้น ณ พระบรมสารีริกธาตุ ประการที่สอง มหาราชเมืองแก้วโปรดให้ก่อสร้างกำแพงเมืองหริภุญชัยใหม่ การเสด็จหริภุญชัยจึงอาจเป็นพระราชประสงค์ที่จะไปประทับ ณ พระราชมณเฑียรใหม่ ตรวจดูกำแพงเมืองใหม่ เมื่อเสด็จไปนั้นได้ไปฉลองพระมหาวิหาร และนมัสการพระบรมสารีริกธาตุตามราชประเพณีด้วยในโอกาสเดียวกัน จากข้อสันนิษฐานดังกล่าวจึงสันนิษฐานได้ว่าช่วงเวลาในการแต่งโคลงนิราศหริภุญชัย ตรงกับปี พ.ศ. 2060 (Phongsriphean, 2019)

สำหรับกวีผู้แต่งโคลงนิราศหริภุญชัยยังไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้แต่ง เนื่องจากว่าในสมัยโบราณนั้น ผู้แต่งไม่นิยมบอกชื่อตน กวีน่าจะมิชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและนางที่กวีครวญถึงนั้นก็น่าจะเป็นสตรีที่อยู่ในสถานภาพที่สูงดังที่กวีเรียกนางว่า “ศรีทิพ” “ทิพทอง” “ทิพดวงดอกฟ้า” หรือเรียกว่า “ทิพอาชาญา” มีข้อสังเกตคือ ในโคลงบทที่ 12 และโคลงบทที่ 19 กวีใช้คำบางชี้ถึงนางอันเป็น

ที่เรียกว่า “ราช” แสดงให้เห็นว่านางที่กวีครวญถึงนี้สืบเชื้อสายราชวงศ์ โคลงบทที่ 164 กวีกล่าวถึง เทวดาให้สลักชื่อของน้องผู้เป็น “อัครชา” หมายความว่านางนั้นจะต้องมีสถานะเป็นชายาของกวี อย่างแน่นอน อีกทั้งเนื้อหาในโคลงบทสุดท้ายกวีกล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการแต่งโคลงนิราศหรืออุคย เพื่อ “ถวายเป็นนุช” บ่งบอกสถานภาพของผู้รับสารว่าอยู่ในสถานภาพที่สูง กวีจึงมุ่งใช้คำว่า “ถวายเป็น” (Yamdach, (2019) อีกทั้งยังมีข้อสันนิษฐานที่ว่า ผู้แต่งเป็นสามีนางศรีทิพ ถ้านางศรีทิพใน ประวัติศาสตร์คือ พระราชมารดาของพญาเมืองแก้ว ผู้แต่งจะเป็นใครจะเป็นไปได้ไหมว่า คือพญาอด เชียงรายซึ่งเป็นพระสวามีของพระนาง แต่ตามหลักฐานชินกาลมาลีปกรณ์นั้น พญาอดเชียงรายได้ถูก ขุนนางถอดถอนจากความเป็นกษัตริย์เมื่อ พ.ศ. 2038 และถูกส่งไปประทับที่เมืองชะมาศ สิ้นพระชนม์ปี พ.ศ. 2050 ก่อนที่ผู้แต่งจะแต่งโคลงนิราศหรืออุคย 10 ปี ดังนั้นผู้แต่งจึงไม่ใช่พญา อดเชียงราย สันนิษฐานว่า พระนางอาจจะจะมีพระสวามีคนใหม่ ซึ่งเป็นราชินิกุลและอำมาตย์ใหญ่ชื่อ ศิริวาปีมหาอำมาตย์ อีกทั้งในโคลงนิราศหรืออุคยผู้แต่งได้บรรยายรายละเอียดการเดินทางของตน ไว้อย่างละเอียดว่า เดินทางล่องหน้มาเมืองลำพูนด้วยขบวนเกวียนทอง ซึ่งประดับประดาหางนกยูง และตราหงส์ อย่างสวยงามเดินทางโดยขบวนเกวียนมีเกวียนร่วมร้อยเล่ม มาที่เมืองลำพูนเพื่อมาตรวจ ตราความพร้อมของงานเฉลิมฉลองที่วัดพระธาตุหรืออุคยก่อนที่พญาเมืองแก้วและพระราชมารดาจะ เดินทางตามมาภายหลัง นอกจากนั้นภูมิรู้ต่าง ๆ ของผู้แต่งมีมากคงได้มาจากระบบศึกษาของราช สำนัก ดังนั้นผู้แต่งคงต้องมีฐานะทางสังคมสูง และจากการสังเกตการใช้คำในโคลงนิราศแล้ว ทำให้คิด ว่าจะเป็นใครไม่ได้นอกจาก ศิริวาปีมหาอำมาตย์ผู้เป็นพระสวามี (Wichengkheaw, Jaisri, Yamdach, 2019) จากข้อสันนิษฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่า โคลงนิราศหรืออุคยได้แต่งขึ้นในปีเมื่ง เป้า จุลศักราช 879 ซึ่งตรงกับพุทธศักราช 2060 กวีผู้แต่งโคลงนิราศหรืออุคยยังไม่ทราบชื่อแน่ชัด ทว่าต้องเป็นชนชั้นสูงในราชสำนักขณะนั้น เนื่องจากลักษณะการใช้ภาษาและกลวิธีในการประพันธ์ที่ ยอดเยี่ยม

3. วัตถุประสงค์ในการแต่ง

โคลงนิราศหรืออุคยเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมคนชั้นสูงในราชสำนัก เวลาที่พระเจ้าแผ่นดิน เสด็จประพาสที่ใดที่หนึ่งด้วยพระราชกิจหรือการเปลี่ยนพระอิริยาบถเป็นโอกาสที่จะทรงแสดงพระ ปรีชาสามารถด้านวรรณศิลป์ โคลงบทที่ 159 กล่าวถึงพระราชโอรสของกษัตริย์ที่เสด็จมาในการพระ ราชพิธีที่พระมหาธาตุหรืออุคยหรือการเฉลิมฉลองพระวิหารหลวงที่มีรับสั่งให้สร้างใหม่ก่อนหน้านั้น ย้อนหลังไป 5 ปี ส่วนในโคลงบทสุดท้ายกวีกล่าวว่า ต้องการแต่งกวีนิพนธ์นี้เพื่อให้เป็นตำนานแห่ง ความรักไปเนิ่นนานและควรค่าแก่การสงวนรักษา กวีได้กล่าวว่าได้เริ่มแต่งตั้งแต่ออกเดินทางในวันพุท ที่ 18 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1517 หรือพ.ศ. 2060 และแต่งเสร็จในวันอังคารที่ 13 เดือนตุลาคม ปีฉลู จ.ศ.

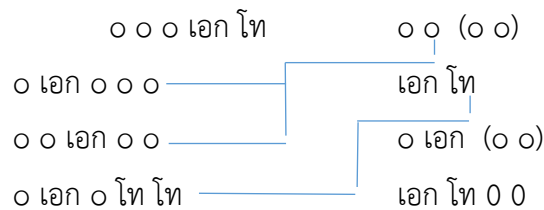
869/ค.ศ. 1517 หรือ พ.ศ. 2060 ด้วยขบวนอักษรที่สวยงาม การร้อยกรองกวีนิพนธ์ที่ยาวนานถึง เกือบ 8 เดือนเต็ม ดูเหมือนยาวนานมาก แต่ไม่ใช่เป็นเรื่องผิดปกติสำหรับพระราชนิพนธ์ของพระเจ้าแผ่นดิน นักปราชญ์ราชสำนักคงได้มีส่วนช่วยในการเลาคำประพันธ์จนไร้ที่ติ อีกทั้งต้องทดลองขับลำ นำจนราบรื่น เนื่องจากโคลงหรือกลอนช่วยเขียนขึ้นเพื่อการขับและการสดับให้ไพเราะหู (Phongsriphean, 2019) ซึ่งวัตถุประสงค์หลักในการแต่งโคลงนิราศหรือกลอนช่วยมีอยู่ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก เพื่อแสดงถึงอารมณ์ของกวีในการพรรณนาบทร้อยกรองที่ไพเราะอันเนื่องจากการ เดินทางพลัดพรากที่อยู่เดิมไปชั่วคราว เกิดความรู้สึกอาลัยรักคนใกล้ชิดที่อยู่เบื้องหลัง ประการที่สอง เพื่อสะท้อนให้เห็นทัศนะของกวี ในการบันทึกการเดินทางที่ได้ประสบพบเห็นระหว่างเดินทางไปจาก จังหวัดเชียงใหม่ไปนมัสการพระธาตุหริภุญชัยที่จังหวัดลำพูน

4. ลักษณะคำประพันธ์

โคลงนิราศทริภุญชัย เป็นวรรณคดีประเภทนิราศ ซึ่งประพันธ์ด้วยภาษาล้านนาโบราณ จารึกด้วยอักษร 2 ชนิด คือ อักษรล้านนาและอักษรไทยนิเทศ โดยมีลักษณะคำประพันธ์เป็นโคลงสี่ห้องซึ่งเป็นโคลงสี่สุภาพล้านนาหรือเรียกว่า “ก้นโลง” และ “ก้นโลง” หรืออาจเรียกว่า “ครรโลง” “คะโลง” หรือ “กะโลง” โคลงล้านนามีหลายประเภท เช่น โคลง 2 โคลง 3 โคลง 4 และโคลงตัน รวมทั้งโคลงกลบท โคลงหรือก้นโลง 4 สุภาพ โคลงตันและกลบท มีลักษณะคล้ายกับของภาคกลาง แต่โคลง 2 โคลง 3 มีฉันทลักษณ์ต่างออกไป โคลงดังว่านี้มีเสน่ห์ที่เสียงโดยเฉพาะคำรูปวรรณยุกต์โท บางคำที่ปรากฏเสียงเฉพาะในล้านนา เช่น หน้อย เหล้น เจ้า หล้า คำเหล่านี้มีเสียงเอื้อต่อการแต่งโคลงล้านนาอย่างมาก โคลงนับเป็นคำประพันธ์เก่าแก่ของล้านนา เชื่อกันว่าวรรณกรรมประเภทโคลงนี้เกิดขึ้นในล้านนาก่อน แล้วจึงแพร่ขยายไปสู่เมืองอื่นอย่างอยุธยา ล้านช้าง ขาวล้านนา ใช้โคลงแต่งวรรณกรรมก่อนยุครัตนโกสินทร์ซึ่งโคลงหรือก้นโลงนี้รุ่งเรืองในยุคหลังจากการรจนาคัมภีร์เป็นภาษาบาลี และคงได้รับความนิยมมากในยุคประมาณปี พ.ศ. 2000-2200 (Sripasang, 2015)

คำประพันธ์ประเภทโคลงสี่ห้องมีลักษณะดังนี้ โคลง 1 บทมี 4 บาท แต่ละบาทจะมี 2 วรรค วรรคหน้ามี 5 คำ วรรคหลังมี 2 คำ ยกเว้นบาทที่ 4 วรรคหลังจะมี 4 คำ คำสร้อยจะปรากฏที่บาทที่ 1 หรือบาทที่ 3 ก็ได้ ข้อกำหนดเรื่องวรรณยุกต์ในโคลงมีความยืดหยุ่น โดยมากปรากฏเอกเจ็ด โทห้า คือเพิ่มคำโทพิเศษตำแหน่งคำที่ 4 ในบาท 4 คำเอก ในโคลงนิราศหริภุญชัยจะใช้คำตายอยู่บ่อยครั้ง การส่งสัมผัสนั้นคำสุดท้ายในบาทที่ 1 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายวรรคหน้าของบาทที่ 2 และบาทที่ 3 รวมทั้งคำสุดท้ายในบาทที่ 2 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายวรรคหน้าของบาทที่ 4 (Dokboukaew, 2000)

แผนผังโคลงสี่สุภาพ

ลักษณะโคลงสี่สุภาพ จากโคลงนิราศหริภุญชัย
(ฉบับเชียงใหม่)

นิสาสาวบ่าวพร้อม	สมสนุก สนั่นเอ
เมี่ยงม่ายเผื่อผันทุก	แห่งหัน
สาวอร่ออนมาสุข	เกษมเช่น รักเอ
หล่อแต่เริ่มร้างกัน	กลืนแก้วสาโลย

(Na Nakon, 2004)

5. เนื้อหา

สำหรับเนื้อหาในโคลงนิราศหริภุญชัยนี้ กวีได้เดินทางไปไหว้พระบรมธาตุ เมื่อเดือนสี่ภาค กลาง คือเดือนหกเหนือ หรือประมาณเดือนมีนาคม แต่กวีมาประพันธ์เรื่องนี้ในเดือนสิบเอ็ดของภาค กลาง คือ เดือนอ้ายของภาคเหนือ หรือประมาณเดือนตุลาคม รวมระยะเวลาห่างจากที่กวีเดินทางไป จังราวเจ็ดเดือน (Janhom, 1989) สำหรับเส้นทางการเดินทางที่ระบุไว้ในโคลงนิราศหริภุญชัยจะ เริ่มจากบพูนชาพระรัตนตรัย บอกวันเวลาที่แต่ง แล้วกล่าวถึงการที่ต้องจากนางที่เชียงใหม่ไปบูชาพระ ธาตุหริภุญชัยที่เมืองหริภุญชัย (ลำพูน) ก่อนออกเดินทางได้มีสักการลาพระพุทธรูป หินศักดิ์ ขอพรพระมั่ง ราชหรือพระมั่งรายซึ่งสถิต ณ ศาลเทพารักษ์ นมัสการลาพระแก้วมรกต เมื่อเดินทางพบสิ่งใดหรือ ตำบลใดก็พรรณนาคร่ำครวญรำพันรักไปตลอดทางจนถึงเมืองหริภุญชัย ได้มีสักการพระธาตุสมความ ตั้งใจ บรรยายพระธาตุ งานสมโภชพระธาตุ ตอนสุดท้ายลาพระธาตุกลับเชียงใหม่กล่าวถึงการเดินทาง ของผู้แต่ง ซึ่งเดินทางไปในขบวนเกวียนจากจังหวัดเชียงใหม่เพื่อไปไหว้พระธาตุหริภุญชัย กล่าวถึง สถานที่ต่าง ๆ ที่เดินทางผ่าน พร้อมกับบรรยายความทุกข์เนื่องจากอาลัยหญิงคนรัก ระยะทางที่ผ่าน

ไปออกจากเชียงใหม่ไปยังลำพูน ผ่านวัดพระสิงห์และไหว้พระพุทธรูปสิหิงค์ วัดทุ่งยู วัดสิริเกิด วัดผาเกียร (ชัยพระเกียรติ) ผ่านช้างกุฎาราม (วัดเจดีย์หลวง) วัดอุปแป้น (ร้างไปประมาณร้อยปีแล้ว) มาถึงสี่แยกกลางเวียงเชียงใหม่ ไหว้หอพระมิ่งรายของพระมิ่งราย (เหลือแต่ต้นโพธิ์) แวะวัดเจดีย์หลวงไหว้พระอัสสัรซึ่งเป็นพระประธานในปัจจุบันนี้ ไหว้พระแก้วมรกตและรูปยักษ์ราราชกุมภัณฑ์คู่ (ไม่ใช่คู่ที่ปรากฏอยู่เดี๋ยวนี้ เพราะเพิ่งสร้างขึ้นใหม่ในสมัยเจ้ากาวิละ) ผ่านวัดพอนสร้อยและเชียงสง (วัดหรือตลาด) ออกประตูเมือง ชื่อประตูเชียงใหม่ ผ่านวัดพันง่อม (ร้างไปนานจนไม่มีใครรู้จัก) วัดกุฎีคำ (วัดธาตุคำ) วัดนางรื้อ ผ่านประตูชั้นที่สอง ผ่านอุทยานถึงเวียงกุมกาม วัดกู่คำ (วัดเจดีย์เหลี่ยม) ต่อจากนี้หาทางไม่ได้แน่ชัด บางทีจะผ่านพระนอนบ้านพิงด้วย ผ่านป่าผ่านยางหนุ่ม (วัดกองทราย) ถึงปิงเก่าหัวฝาย แม่น้ำปิงสมัยนี้ย้ายจากเดิมหลายกิโลเมตรแล้ว ดูหมายเหตุเวียงกุมกามท้ายเรื่อง ผ่านตลาดต้นไทร (คล้ายต้นไทร บางคนว่าต้นกร่าง) หยุดพักนอนหนึ่งคืน พอข้ามไปถึงเมืองลำพูน ไหว้พระธาตุขมสถานในตอนกลางคืน ดูการฟ้อนรำ การเล่นต่าง การแสดงใต้ดาบ ไปไหว้พระยีน ซึ่งพระมหาสมณเถรมาปฏิสังขรณ์ไว้หลังสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 พระร่วงลิไทย กลับมาวัดพระธาตุหริภุญชัยอีก พระเจ้าแผ่นดินมาในงานมีจุดดอกไม้ไฟ พักหนึ่งคืน ลาพระธาตุกลับ (Na Nakon, 2004)

นอกจากนี้ยังสามารถสรุประยะเวลาการเดินทางของกวีที่ประพันธ์โคลงนิราศหริภุญชัยได้ว่า ความคาดหมายจากการเดินทางของชาวเกวียนสมัยโบราณที่นิยมเดินทางตอนบ่ายคล้อยมากกว่าจะนิยมเดินทางตอนเช้า เพราะเกวียนจะต้องเดินทางกลางแดดจัด ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่า กวีคงออกเดินทางวันขึ้น 14 ค่ำ เดือนสี่ภาคกลาง คือเดือนหกเหนือ โดยออกเดินทางราว 15 นาฬิกา จากวัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แวะพักขบวนที่วัดพระนอนหนองผึ่ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ แล้วเดินทางต่อไปจนค่ำ พักค้างคืนที่ตลาดต้นไทร (ต้นไทร) ซึ่งเป็นระยะทางกึ่งกลางระหว่างเชียงใหม่-ลำพูน รุ่งขึ้นจึงเดินทางต่อไปจนใกล้เที่ยงจึงไปถึงวัดพระธาตุหริภุญชัย ในคืนวันขึ้น 15 ค่ำ กวีพักค้างคืนที่นี่ รุ่งขึ้นวันแรม 1 ค่ำ จึงเดินทางไปไหว้พระที่วัดพระยีน แล้วกลับมาค้างคืนที่วัดพระบรมธาตุหริภุญชัยอีก รวมเป็น 2 คืน รุ่งขึ้น วันแรม 3 ค่ำ จึงออกเดินทางกลับเชียงใหม่ สำหรับเส้นทางผ่านของกวีตามที่กล่าวไว้ในโคลงนิราศหริภุญชัย ได้ตรวจสอบหาจุดที่กวีเดินทางผ่านตลอดระยะทางจากเชียงใหม่ถึงลำพูน เห็นว่าจุดต่าง ๆ ที่กวีผ่านมีตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ในเขตตัวเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่วัดพระสิงห์จนถึงประตูเมืองชั้นนอก ได้แก่ วัดพระสิงห์ ตั้งอยู่ถนนสามล้าน ต่อกับถนนราชดำเนิน, วัดทุ่งยู ตั้งอยู่ถนนราชดำเนิน เยื้องกับสถานีตำรวจภูธร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไปทางทิศตะวันตก, วัดศรีเกิด ตั้งอยู่ถนนราชดำเนินตรงข้ามวัดทุ่งยู, วัดผาเกียร ตั้งอยู่ถนนราชดำเนิน เยื้องกับสถานีตำรวจภูธร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไปทางทิศตะวันออก (ปัจจุบันเรียกวัดชัยพระเกียรติ), วัดอุปแป้น ปัจจุบันร้าง สันนิษฐานว่าบริเวณบางส่วนคือ

ที่ตั้งอนุสาวรีย์พระยามังรายปัจจุบัน, ศาลที่สถิตพระวิญญูณพระยามังราย ตรงสี่แยกกลางเวียง เชียงใหม่ กล่าวกันว่า ศาลเดิมตั้งอยู่ในบริเวณ บริษัททวิสิทธิ์การ, วัดกุฎารามปัจจุบันเรียกวัดเจดีย์หลวง ตั้งอยู่ถนนพระปกเกล้า, วัดช่างแต้ม ตั้งอยู่ถนนพระปกเกล้า เยื้องโรงเรียนพุทธนิคม, วัดเจ็ดลิน ปัจจุบันร้าง ตั้งอยู่ถนนพระปกเกล้า, วัดพ่อนสร้อย วัดเดิมอยู่ใกล้ตลาดประตูเชียงใหม่ วัดปัจจุบัน ตั้งอยู่ถนนพระปกเกล้า ถัดจากวัดเดิมไปทางเหนือเล็กน้อย, วัดเชียงสง ปัจจุบันร้าง ตั้งอยู่ถนนราชเชียงแสน ตรงศิริวงประตูเชียงใหม่, ประตูเชียงใหม่ เป็นประตูเมืองทางด้านทิศใต้, วัดพันง่อม ปัจจุบันร้าง และไม่ทราบที่ตั้ง, วัดเถียงเล่า ปัจจุบันร้าง และไม่ทราบที่ตั้ง, วัดกุฎีคำปัจจุบันเรียกวัดธาตุคำ ตั้งอยู่ถนนสุริยวงศ์, วัดนางิ้ว ปัจจุบันร้าง ตั้งอยู่ถนนสุริยวงศ์เรียกวัดยางกวง, และประตูเชียงใหม่ชั้นนอกเป็นประตูกำแพงดิน ปัจจุบันเรียกประตูหัวก้อม

2. นอกเขตประตูเมืองเชียงใหม่จนถึงลำพูน ได้แก่ วัดกุฎีคำปัจจุบันเรียกวัดเจดีย์เหลี่ยม ตั้งอยู่ในเขต ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, เวียงกุมกาม เมืองที่พระยามังรายสร้างก่อนที่จะสร้างเมืองเชียงใหม่, วัดพระนอนหนองผึ่งตั้งอยู่ริมถนนเชียงใหม่-ลำพูนสายเก่า, วัดยางหนุ่ม ปัจจุบันเรียกชื่อวัดกองทราย ตั้งอยู่ริมถนนเชียงใหม่-ลำพูนสายเก่า, วัดหัวฝาย ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขต อำเภอสารภี เชียงใหม่ และตลาดต้นไทรล้านนาเรียก “ต้นไร่” ออกเสียงเป็น “ต้นไฮ” อยู่ตำบลหัวฝาย อำเภอสารภี เชียงใหม่

3. ในบริเวณวัดพระบรมธาตุหริภุญชัย และแหล่งใกล้เคียง ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่สำคัญที่ทำให้เกิดโคลงนิราศเรื่องนี้ขึ้น กวีได้พรรณนาเกี่ยวกับสถานที่ ได้แก่ องค์พระบรมธาตุในบริเวณพระธาตุหริภุญชัย ซึ่งเป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิด “มหาวรวิหาร”, ฉัตร ซึ่งประดับองค์พระธาตุทั้งสี่มุม, รั้วล้อมรอบพระเจดีย์ เดิมเรียก “ลำเวียง” มีสองชั้น, วิหารขนาดเล็ก ๆ ประดับองค์พระธาตุทั้งสี่ด้าน, พระพุทธรูปซึ่งมีจำนวนมาก อาจจะอยู่ในศาลารายด้านทิศเหนือและทิศใต้, วิหารพระพันตน ตั้งอยู่หลังวิหารพระละโว้ บรรจุพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก, พระพุทธรูปยืนเข้าใจว่าจะเป็นพระพุทธรูปในวิหารพระเจ้าทันใจ ซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปปางลีลาสมัยเชียงแสนขนาดใหญ่หล่อด้วยโลหะ เรียกว่า พระเจ้าทันใจ, พระสังกัจจายน์ เป็นพระพุทธรูปที่มีวิหารอยู่นอกกำแพงวัดชั้นใน ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ, พระพุทธรูปนอนหรือพระไสยาสน์ อยู่ในวิหารหลังย่อม ตั้งอยู่ด้านเหนือพระละโว้ เป็นพระพุทธรูปนอนก่อด้วยอิฐถือปูนลงรักปิดทอง, พระเจ้าบอกเกลือ (หลักเกลือ) ประดิษฐานในวิหารทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ก่อด้วยอิฐถือปูน ขนาดใหญ่ ทาสีแดง จึงมักเรียกว่า พระเจ้าแดง, พระพุทธรูปวัดพระยืนซึ่งมีสี่องค์ วัดพระยืนตั้งอยู่ปากตะวันออกของลำน้ำแม่กวังตรงข้ามกับพระบรมธาตุ ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (Janhom, 1989)

จากข้อมูลข้างต้นเมื่อนำเส้นทางมาเปรียบเทียบกับเส้นทางปัจจุบัน โดยออกเดินทางจากวัดพระสิงห์จังหวัดเชียงใหม่มาถึงวัดพระธาตุหริภุญชัยจังหวัดลำพูน ผ่านสถานที่และจุดสำคัญตามเส้นทางต่าง ๆ ที่โคลงนิราศหริภุญชัยได้กล่าวไว้ โดยการสืบค้นออนไลน์ เพื่อกำหนดจุดเส้นทางการเดินทาง โดย พบว่า ระยะทางของการเดินทางตามแผนที่ปัจจุบันที่โคลงนิราศหริภุญชัยได้กล่าวไว้ มีระยะทางทั้งสิ้น 34.2 กิโลเมตร

6. คุณค่าของโคลงนิราศหริภุญชัย

โคลงนิราศหริภุญชัย เป็นวรรณศิลป์ที่ทรงคุณค่าของชาติ นักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ไว้มากมาย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) คุณค่าด้านอักษรศาสตร์ โคลงนิราศหริภุญชัยเป็นร้อยกรองที่ใช้ถ้อยคำพรรณนาที่ไพเราะมาก เป็นการแต่งแบบโคลงต้นโบราณ มีคำสัมผัสไพเราะ มีภาษาต่าง ๆ ปะปนอยู่หลายภาษา (Audomphorn, 2003) ไม่ว่าจะเป็นภาษาบาลีสันสกฤต เขมร มอญ ลัวะและภาษาล้านนาโบราณ ที่สำคัญมีการถือกันว่า โคลงหริภุญชัยถือเป็นโคลงนิราศเรื่องแรกที่มีอิทธิพลต่อการแต่งนิราศในยุคต่อ ๆ มา

2) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ เป็นการบันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นเมื่อ 500 ปีก่อน โคลงหริภุญชัยนี้ถือว่าเป็นมรดกวรรณศิลป์ที่สำคัญไม่เฉพาะของอาณาจักรล้านนา แต่ยังเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติด้วย เนื่องจากในอดีตอาณาจักรล้านนาเคยเจริญรุ่งเรือง แผ่อำนาจครอบคลุมดินแดนกว้างขวางตั้งแต่เมืองตามโบราณและแพร่-น่าน ทางใต้ไปถึงเชียงรุ่งทางเหนือ ดินแดนทางตะวันออกของกลุ่มน้ำสาละวิน และทางตะวันออกจรดดินแดนหลวงพระบาง กล่าวกันว่า ล้านนามี 57 หัวเมืองหรือฟั่นนา ในบรรดาหัวเมืองทั้ง 57 เมืองที่โดดเด่นในประวัติศาสตร์ล้านนา คือ หริภุญชัย เชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน ผางและเวียงกุมกาม นอกจากนี้พระบรมสารีริกธาตุที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในบรรดาเจดีย์ที่งดงามและศักดิ์สิทธิ์ที่สุดแห่งหนึ่งในโลกพุทธศาสนา คือ พระบรมสารีริกธาตุหริภุญชัย ซึ่งตามธรรมเนียมปฏิบัติที่มหाराชเชียงใหม่ทุกพระองค์ต้องเสด็จมาบูรณปฏิสังขรณ์และบำรุงพระบรมธาตุนี้ทุกปี โดยถือว่าเป็นการจาริกแสวงบุญอย่างหนึ่ง

3) คุณค่าด้านโบราณคดี ช่วยให้สามารถตรวจสอบเรื่องราว และที่ตั้งของวัดในเมืองเชียงใหม่สมัยโบราณตลอดจนสถานที่ต่าง ๆ ที่ปรากฏในโคลงทำให้รู้เรื่องราวของพระพุทธรูปสำคัญ ๆ อย่างพระพุทธรูปสี่หิ๊งค์ พระแก้วมรกต ได้รู้ว่ามีสถานที่สำคัญ ๆ หลายแหล่งมีอยู่ทางภาคเหนือ อย่างเช่น วัดพระธาตุหริภุญชัย วัดพระสิงห์ วัดกุฎาราม ซึ่งปัจจุบันคือวัดเจดีย์หลวง เป็นต้น

4) คุณค่าด้านศาสนา แสดงให้เห็นว่าผู้คนสมัยนั้นมีพระศาสนาเป็นที่พึ่งพำนักเป็นสรณะที่พึ่ง เวลาจะไหนมาไหนต้องไหว้พระก่อนเพื่อความสบายใจในการเดินทางและให้การเดินทาง

เป็นไปโดยสวัสดิภาพ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นการไปจาริกแสวงบุญและความเชื่อด้านศาสนาของชาวเชียงใหม่และหริภุญชัยตลอดจนกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในเมืองทั้งสอง อาจมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์และอำนาจเหนือธรรมชาติ แต่ความเชื่อเหล่านี้ถูกทับซ้อนด้วยความเชื่อในพระพุทธศาสนา โดยการยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง การจาริกแสวงบุญ การก่อสร้างสาธารณประโยชน์แก่พระอาราม การบริจาคและอุทิศส่วนบุญแก่ผู้อื่น สำหรับการจาริกแสวงบุญไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งกระทำไว้เพื่อรำลึกถึงพระพุทธองค์หรือ “เจติยะ” เช่น พระบรมสถูป รอยพระพุทธบาท และพระพุทธรูปนั้นถือว่าเป็นการได้ใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้า ชาวพุทธเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุหริภุญชัยเป็นที่บรรจุพระสรีรังคารของพระพุทธทรงชนมมาร (หมายถึง กิเลส) ดังนั้นการไปไหว้พระมหาธาตุจึงเป็นการได้บุญอย่างมากและเปิดโอกาสให้ขอพระเพื่อความสำเร็จทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

5. คุณค่าด้านวัฒนธรรม ในเรื่องการแต่งกาย สังคีตศิลป์-นาฏศิลป์ และการละเล่น นอกเหนือจากเรื่องของความเชื่อ โคลงนิราศหริภุญชัยได้ให้ข้อมูลหลายเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวเชียงใหม่และหริภุญชัย ตัวอย่างเช่นความงามในสายตาของสตรีล้านนา ได้นำเอาไม้กฤษณาไม้จันทน์ และลำปากมาฝนขัดเอาผงที่ได้มาถวายแก่อัครชายาเพื่อใช้โลบลูบดวงตาให้แวววาวดังเพชร หญิงพ่อนระบำหางนกยูงมีอิริยาบถกระฉับกระเฉงในเวลาที่ได้เต้นและแกว่งหางนกยูงไปเป็นวงกลม เครื่องประดับเงินทองที่ห้อยตุงตึงลงมาดูงามนัก พรรณนาเรือนร่างของนางรำที่สวยงามทั้งคิ้วที่โก่งราวคันศร เหวอ่อน และประทุมถันที่เต่งตึงตั้งตรง นอกจากนาฏศิลป์แล้วเชียงใหม่และหริภุญชัยยังมีความรุ่งเรืองในด้านคีตศิลป์ด้วย โดยเฉพาะในด้านดนตรี ซึ่งวัฒนธรรมการเล่นดนตรีดั้งเดิมของล้านนาอาจแตกต่างจากในปัจจุบัน จำนวนเครื่องดนตรีที่ชาวบ้านเล่นกันอาจมีไม่กี่ชิ้น แคน ข้องและปี่สระโน (ปี่โฉน) วงที่มีขนาดเล็กนี้อาจเป็นการจัดกลุ่มเฉพาะกิจเพื่อการเล่นดอกสร้อยและเพลงปฎิพากย์ของนักแสดงที่ทำหน้าตาสอดคล้องกับท่วงทำนอง นอกจากนี้ยังมีการขับซอด้วยโคลงประเภทต่าง ๆ (Phongsriphean, 2019)

จากแนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของโคลงนิราศหริภุญชัย นอกจากจะเป็นมรดกทางวรรณคดีแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงมรดกทางวัฒนธรรม ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี การแสดงศิลปวัฒนธรรมและการแต่งกายของคนล้านนา หากเกิดการประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์จากงานที่ทรงคุณค่านี้ในด้านของการส่งเสริมหรือด้านการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยนิราศหริภุญชัย ก็จะทำให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแนวใหม่และอาจเป็นส่วนหนึ่งในส่งเสริมเศรษฐกิจของคนในชุมชนที่อยู่ตามแนวเส้นทางท่องเที่ยวได้

สรุป

โคลงนิราศหริภุญชัยเป็นวรรณคดีโคลงนิราศเรื่องแรกที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง สำหรับต้นฉบับมีถึง 6 ฉบับ ปัจจุบันต้นฉบับโคลงนิราศหริภุญชัยที่มีมาตรฐานตรวจสอบชำระแล้วได้แก่ ประเสริฐ ณ นคร ซึ่งมีโคลงจำนวนทั้งสิ้น 181 บท สันนิษฐานว่าแต่งในปี พ.ศ. 2060 โดยกวีผู้ประพันธ์ไม่ทราบแน่ชัด ทว่าเป็นชนชั้นสูงในสมัยนั้น โคลงนิราศหริภุญชัยมีลักษณะคำประพันธ์แบบร้อยกรอง แต่งเป็นโคลง ต้นโบราณ (โคลงสี่สุภาพ) มีการใช้ภาษาล้านนาโบราณและภาษาอื่น ๆ ปะปนในการประพันธ์ นอกจากนี้ยังมีคำพรรณนาที่มีสัมผัสไพเราะมาก โดยได้รำพึงรำพันถึงคนรักตลอดการเดินทางจากวัดพระสิงห์จังหวัดเชียงใหม่จนถึงวัดพระธาตุหริภุญชัยจังหวัดลำพูน รวมระยะทางได้ 34.2 กิโลเมตร

นอกจากนี้คุณค่าโคลงนิราศหริภุญชัยยังถือว่าเป็นแหล่งข้อมูลและเสมือนคู่มือการท่องเที่ยว สำหรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่กล่าวถึงเมืองเชียงใหม่ เมืองหลักซึ่งเป็นศูนย์กลาง ด้านการปกครองและหริภุญชัยเมืองรองซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งพระพุทธศาสนาายาวนาน สำหรับเส้นทางการเดินทางตามโคลงนิราศหริภุญชัย โดยใช้แผนที่ปัจจุบันพบว่ามีแหล่งที่ตั้งที่เป็นวัดและโบราณสถานเก่าแก่ มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม การแสดงศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่ทรงคุณค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอดให้คงอยู่สืบไป นอกจากนี้ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่รายล้อมตลอดเส้นทาง สิ่งอำนวยความสะดวกทั้งโรงแรมที่พัก ร้านอาหาร ร้านเครื่องดื่ม ธุรกิจร้านค้า และสิ่งสนับสนุนอื่น ๆ

การนำวรรณคดีโคลงนิราศหริภุญชัยมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยนิราศถือเป็นนวัตกรรมใหม่ในด้านการท่องเที่ยว เพราะนอกจากจะเป็นการบูรณาการระหว่างวรรณคดีกับการท่องเที่ยวแล้ว ยังก่อให้เกิดความตระหนักรักหวงแหนโบราณสถาน ชุมชน วัฒนธรรมของตน หากได้รับการส่งเสริมและมีการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวดังกล่าว จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน อาทิ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ภาคเหนือ) สมาคมสหพันธ์ท่องเที่ยวภาคเหนือ สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว ในการศึกษาวิจัยหรือทดลองจัดทำแผนเส้นทางท่องเที่ยว ก็จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่จะช่วยส่งเสริมพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของคนในชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1.1 หน่วยงานทางด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมใหม่ตามรอยนิราศหริภุญชัย

1.2 ควรมีการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวตามเส้นทางโคลงนิราศหริภุญชัยเพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว

1.3 ควรมีการประชาสัมพันธ์และเชิญชวนการท่องเที่ยววิถีใหม่จากเส้นทางท่องเที่ยวตามโคลงนิราศหริภุญชัย

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยวตามโคลงนิราศหริภุญชัย

2.2 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยววิถีใหม่โดยใช้วรรณคดีโคลงนิราศหริภุญชัย

References

- Auangsakun, S. (2018). Lanna History. (12thed.). Bangkok: Aummirin Printing and phuplitsing.
- Audomphorn, A. (2003). Thai Literature of Ayutthaya Period. Bangkok: Phattanasuksa.
- Dokboukaew, P. (2000). Usabarotkhlongdan Lanna. Chainng Mai: Social Research Institute Chainng Mai University.
- Janhom, L. (1989). Hari Punchai Klong Niras: Master piece Analysing. (Master's Thesis) Chainng Mai University. Chainng Mai.
- Kritmanorot, S. (2001). Lopburi Niras: Thepsatri Rajabhat University.
- Na Nakon, P. (2004). Hari Punchai Klong Niras. Bangkok: Thaiwattanaphanit Ltd.
- Phongsriphean, W. (2019). Ruthiratramphun Hari Punchai Klong Niras and Wat Pha Yaen inscription: Memorial Heritage of Aprinawaburi-Sri hari punchai. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Foundation (PMSF).
- Sripasang, W. (2015). Lanna Poem: Eu Ean Khean . Walailak Abode of Culture Journal, 14(2), 31–46.
- Wichengkheaw, A., Jaisri, M., Yamdach, N. (2019). 500 Years Hari Punchai Klong Niras. Chiang Mai: Airadacopytext.
- Yamdach, N. (2019). Hari Punchai Klong Niras: Literature relation among Lanna Niras and Central Region. Vannavidas, 19(1), 1-33.